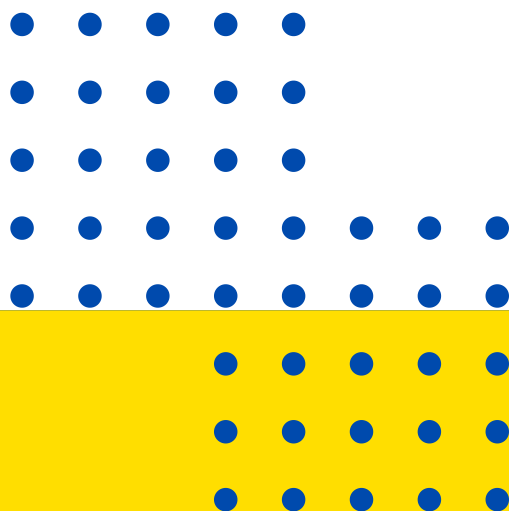

СОЦІАЛЬНО-ОСВІТНІ ДОМІНАНТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

матеріали
V Всеукраїнської науково-практичної
Інтернет-конференції

**Бердянський державний педагогічний університет
Факультет дошкільної, спеціальної та соціальної освіти
Кафедра соціальної роботи та інклюзивної освіти
Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди
Київський університет ім. Б. Грінченка
Хмельницький національний університет**

СОЦІАЛЬНО-ОСВІТНІ ДОМІНАНТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

SOCIAL-EDUCATIONAL DOMINANTS OF SPECIALIST'S PROFESSIONAL PREPARATION OF SOCIAL SPHERE AND INCLUSIVE EDUCATION

**Збірник матеріалів
V Всеукраїнської науково-практичної
Інтернет-конференції**

25-26 жовтня 2023 року

**м. Запоріжжя (університет тимчасово переміщений)
2023**

УДК 378.091.12:364-43]:37.043.2-056.2/.3
С 69

*Рекомендовано ухвалою вченої ради
Факультету дошкільної, спеціальної та соціальної освіти
Бердянського державного педагогічного університету
(протокол № 3 від 27.10.2023 р.)*

Соціально-освітні домінанти професійної підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти: матеріали V Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції: збірник наукових праць; укладач Петровська К. В. 2023. 361 с.

До збірника увійшли матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції «Соціально-освітні домінанти професійної підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти», які виявляють та обґрунтовують тенденції підвищення ефективності підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти. Матеріали збірника будуть корисними для дослідників, науковців, аспірантів, пошукачів, викладачів, здобувачів.

The collection consists of materials of Ukrainian scientific-practical Internet-conference «Social-educational dominants of specialist's professional preparation of social sphere and inclusive education» which defining and explaining trends of increasing of effective specialist's professional preparation of social sphere and inclusive education. The materials of the collection will be useful for researchers, scientists, graduate students, prospectors, lecturers, students.

Автори несуть персональну відповідальність за достовірність наданих матеріалів та правильність цитування.

УДК 378.091.12:364-43]:37.043.2-056.2/.3
С 69

Кафедра соціальної роботи
та інклюзивної освіти,
ФДССО, БДПУ, 2023

Наталія Мацейко,

асистентка кафедри соціальної роботи та інклюзивної освіти
Бердянського державного педагогічного університету

УДК 364.62-022.326.5

**СОЦІАЛЬНА РОБОТА В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ
СИТУАЦІЙ: РЕАЛІЗАЦІЯ ПІДХОДУ РЕЗИЛІЄНС**

**SOCIAL WORK IN THE MINDS OF SUPERVISIONAL
SITUATIONS: IMPLEMENTATION OF THE RESILIENCY
APPROACH**

У статті проаналізовано сутність основних підходів щодо використання поняття «резилієнс» (resilience) у контексті впливу на людину несприятливих (екстремальних, загрозливих, стресових) умов і здатності до нормального (здорового) функціонування людини та/або соціальної системи (сім'ї, громади, організації). Визначено ключові відмінності між концептом «травма» та концептом «резилієнс» як двох основних підходів реагування на наслідки надзвичайних ситуацій у світовій практиці. Розглянуто основні чинники розвитку резилієнс індивідуального, сімейного (родинного) та суспільного рівнів.

Ключові слова:
надзвичайна ситуація, стрес, травматичні події, резилієнс, ресурс, адаптація, психосоціальне благополуччя.

The article analyzes the essence of the main approaches to the use of the concept of «resilience»(resilience) in the context of the impact on a person of adverse (extreme, threatening, stressful) conditions and the ability to normal (healthy) functioning of a person and/or social system (family, community, organizations). The key differences between the concept of «trauma» and the concept of «resilience» as the two main approaches to responding to the consequences of emergency situations in global practice are identified. The main factors of the development of resilience at the individual, family (family) and social levels are considered.

Key words: emergency situation, stress, traumatic events, resilience, resource, adaptation, psychosocial well-being.

**V Всеукраїнська науково-практична Інтернет-конференція
(25-26 жовтня 2023 р., м. Запоріжжя)**

Надзвичайні ситуації – це події, які виходять за рамки звичного життя людини і становлять загрозу для її фізичної, психічної цілісності, призводять до руйнування соціальної структури громад і суспільного порядку [5, с. 17]. Вони мають різні масштаби за територією свого поширення, розмірами людських втрат та економічних збитків.

Надзвичайні ситуації унеможливають задоволення більшості потреб населення, збільшують ризики виникнення широкого кола проблем на рівні особистості, сім'ї, громади та суспільства в цілому, як правило, поглиблюючи наявні ситуації соціальної нерівності (бідність, приналежність до маргіналізованих або дискримінованих груп, зростання рівня гендерно зумовленого насильства тощо). Психологічні та соціальні наслідки надзвичайних ситуацій можуть проявлятися не лише протягом короткострокового гострого періоду, але й у тривалій перспективі, підбиваючи психічне здоров'я та психосоціальне благополуччя населення [1, с. 11].

Відновлення життя окремого індивіда чи громади (спільноти) після надзвичайної ситуації може відбуватися завдяки тим ресурсам, можливостям, здібностям і навичкам, які в них добре розвинені. Їх актуалізація дозволяє «амортизувати» вплив травмівних ситуацій, тобто «пом'якшити» дію їхніх соціальних та психологічних наслідків; сприяє зменшенню ризиків загострення психологічних проблем і розладів серед учасників і свідків важких подій [6, с. 45]. При цьому травма чи проблема не ігнорується, а радше визнається як можливість змін, зростання та навчання.

Все це підкреслює важливість переорієнтації підходів у реагуванні на наслідки надзвичайних ситуацій, що дозволить підвищити ефективність та якість надання психосоціальних послуг постраждалому населенню, його здатність функціонувати в умовах кризи й невизначеності: від підходу, орієнтованого на концепт «травма», до підходу протилежного — орієнтованого на концепт «резилієнс» (resilience).

Метою статті є теоретичний аналіз підходів до визначення «резилієнс» у контексті реагування на наслідки надзвичайних ситуацій.

Поняття «резилієнс» (resilience), запозичене з механіки, де воно розглядається як фізична здатність матеріалу повертатись у вихідний стан, сьогодні широко застосовують у психології, медицині, соціальній роботі та інших соціальних науках і розглядають у контексті впливу на людину несприятливих

Соціально-освітні домінанти професійної підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти

(екстремальних, загрозливих, стресових) умов і здатності до нормального (здорового) функціонування людини та/або соціальної системи (сім'ї, громади, організації) [5].

У науковій літературі подаються різні варіації його трактування: стійкість реагування людини при нещасних випадках, позитивна адаптація в несприятливих умовах, відсутність відхилень психічного розвитку при серйозних травмах і ризиках для розвитку (Bonanno, 2004) [8]; розквіт, незважаючи на негаразди (Hildon, 2008); позитивна відповідь на негативні життєві події (De Santis, 2008) [9]; компетентне функціонування в умовах стресу, збереження стану благополуччя (well-being), незважаючи на негаразди (Garmezy, Masten, 1986) [4]; здатність вистояти перед обличчям змін, продовжувати розвиватися в умовах, що постійно змінюються (Folke, 2016); швидке повернення до норми після деструктивної дії психотравмуючих факторів (Ассонов та Хаустова, 2019) [2, с. 6-7].

За визначенням Американської психологічної асоціації (American Psychological Association, 2023), **резилієнс** є процесом і результатом успішної адаптації людини до важких або складних життєвих обставин, насамперед, через розумову, емоційну та поведінкову гнучкість, а також через пристосування до зовнішніх і внутрішніх вимог.

В цілому сучасні підходи до розгляду резилієнс можна класифікувати наступним чином:

- *резилієнс як індивідуальна характеристика (ego-resiliency)*, риса особистості, що захищає від негараздів життя і виявляється через такі якості, як гнучкість, спритність, винахідливість та міцність характеру, а також здатність адаптуватися до функціонування в різних зовнішніх умовах;

- *резилієнс як динамічний процес (resilience)*, у якому позитивна адаптація відбувається в умовах негараздів. У цьому розумінні резилієнс концептуалізується як безперервний, активний процес появи чи розвитку нових сил і ресурсів адаптації та відновлення, який має нерівномірну динаміку в умовах виникнення нових ризиків [5, с. 27].

Концепт «резилієнс» суттєво відрізняється від концепту «травма», який тривалий час був покладений в основу діяльності представників гуманітарних місій, покликаних здійснювати заходи з реагування на наслідки надзвичайних ситуацій, та має ряд ознак, які засвідчують новітність даного підходу до вирішення ситуації:

**V Всеукраїнська науково-практична Інтернет-конференція
(25-26 жовтня 2023 р., м. Запоріжжя)**

- визнання необхідності забезпечення широкого спектру послуг для задоволення різних потреб населення (до прикладу: сприяння самодопомозі та підтримці на рівні громад, надання базової психосоціальної підтримки і послуг у сфері психічного здоров'я);

- зосередженість не лише на травматичних подіях, а й вирішенні проблем, пов'язаних із соціальними стресорами (основними факторами ризику, що зумовлюють розвиток психічних захворювань, є ті несприятливі умови навколишнього середовища, в які потрапляють люди, та брак підтримки в цьому середовищі / адекватне та своєчасне реагування на соціальні проблеми полегшує психологічні проблеми, знижує ризик виникнення психічних захворювань);

- сфокусованість на визнанні не тільки проблем та патологій, а й сильних сторін, включаючи резилієнс, самодопомогу та ресурси громади;

- розцінювання постраждалого населення як активних осіб, які незважаючи на свою вразливість та потребу у підтримці, мають доступ до ресурсів, що сприяють досягненню благополуччя їхніх родин, участі у соціальному, релігійному та політичному житті громади.

Ключова ідея полягає в тому, що люди швидше відновлюються від впливу надзвичайних ситуацій тоді, коли почуваються в безпеці, мають тісні родинні (суспільні) зв'язки, перебувають у спокої; мають доступ до соціальної, фізичної та емоційної підтримки, а також знаходять способи самодопомоги. Тому фахівці, які здійснюють заходи з реагування у надзвичайних ситуаціях, мають приділяти дедалі більше уваги психологічним та соціальним процесам у їхньому тісному взаємозв'язку [6, с. 49].

Серед ключових **чинників**, що сприяють розвитку резилієнс виокремлюють: *чинники індивідуального рівня* (самооцінка як прояв почуття власної гідності та віри в себе, опора на власні сили, позитивний копінг, позитивні прагнення, позитивне мислення, наявність реалістичних очікувань, контроль власних емоцій та поведінки для досягнення мети, соціальна чуйність як вияв турботи про інших, фізична підготовка — здатність ефективно функціонувати в різних життєвих сферах); *чинники сімейного (родинного рівня)* (емоційні зв'язки та близькість, налагоджена комунікація, підтримка, спільні цінності та мрії / цілі, адаптивність до змін, достатні ресурси для задоволення базових матеріальних і

Соціально-освітні домінанти професійної підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти

фізичних потреб членів родини); *суспільні чинники* (приналежність до певної спільноти, згуртованість, колективна ефективність, зв'язність — якість і кількість зв'язків з іншими членами громади) [2].

Отже, резилієнс — це поняття, що описує, з одного боку, індивідуальну психологічну характеристику людини, яка виявляється у здатності до позитивного, конструктивного опанування важкою (травмувальною) ситуацією, з іншого — процес використання, задіяння особистістю (або громадою, групою) внутрішніх і зовнішніх ресурсів такого опанування та підтримка власної цілісності, повноцінного функціонування, рівноваги. В умовах реагування на наслідки надзвичайних ситуацій реалізація концепту «резилієнс» сприятиме запобіганню розвитку патологічних наслідків травматичного стресу, підвищенню рівня психосоціального благополуччя населення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Керівництво МПК з психічного здоров'я та психосоціальної підтримки в умовах надзвичайної ситуації: [пер. з англ.] / Міжвідомчий постійний комітет. Київ: Унів. вид-во Пульсари, 2017. 216 с.

2. Кокур О. М., Мельничук Т. І. Резилієнс-довідник: практичний посібник. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2023. 25 с.

3. Марціновська І.П. Ризилієнс підхід у психолого-педагогічній корекції травматичних та стресових станів. Актуальні питання корекційної освіти. Педагогічні ніуки. 2019. Вип. 14. С. 205-218.

4. Підготовка вчителів до розвитку життестійкості / стресостійкості у дітей в освітніх навчальних закладах: навч.-метод. посіб. / Вид. 2-ге, доп., виправ. / заг. ред.: Чернобровкін В. М., Панок В. Г. Київ: Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2021. 282 с.: іл., табл.

5. Психосоціальна підтримка в умовах надзвичайних ситуацій: підхід резилієнс: навч.-метод. посіб. / Н. Гусак, В. Чернобровкіна, В. Чернобровкін, А. Максименко, С. Богданов, О. Бойко; за заг. ред. Н. Гусак; Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Київ: НаУКМА, 2017. 92 с.

6. Психосоціальна підтримка в умовах надзвичайних ситуацій: підхід резилієнс: посібник з проведення тренінгу / Н. Гусак, В. Чернобровкіна, В. Чернобровкін, А. Максименко,

**V Всеукраїнська науково-практична Інтернет-конференція
(25-26 жовтня 2023 р., м. Запоріжжя)**

С. Богданов, О. Бойко; за заг. ред. Н. Гусак]; Нац. ун-т «КиєвоМогилянська академія». Київ: НаУКМА, 2017. 174 с.

7. Семигіна Т. Сучасна соціальна робота. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с.

8. Сорока О., Калаур С. Підхід резилієнс у реабілітації соціально-дезадаптованих підлітків. *Social Work and Education*. 2019. Vol. 6. No. 1. P. 61-69.

9. Чернобровкін В. М., Морозова О. Б. Аналіз сучасних підходів до розвитку і посилення резилієнс особистості. *Технології розвитку інтелекту*. 5(1). 2021. URL: https://psytir.org.ua/index.php/technology_intellect_develop/article/view/547 (дата звернення: 11.10.2023)